

SAN'AT ASARLARINI QABUL QILISH JARAYONIDA PSIXOLOGIK MEXANIZMLAR

*Psixologiya fanlar doktori, dotsent
Tillashayxova Xosiyat Azamatovna
Nizomiy nomidagi O'Zmpu
Profissional ta'lim va san'at fakulteti
"Tasviriy san'at va muhandislik
grafikasi" yo'nalish 1-kurs bosqich talabasi
Qodirova Shahzoda Xasan qizi.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada san'at asarlarini inson ongida qabul qilish jarayonida ishlovchi psixologik mexanizmlar yoritib beriladi. Inson rassomlik, musiqa, adabiyot yoki haykaltaroshlik kabi san'at turlarini idrok etar ekan, faqat tashqi ko'rinishga emas, balki ichki hissiyot, tajriba, xotira va assotsiativ fikrlash jarayonlariga ham tayanadi. San'at asarini qabul qilish — bu oddiy ko'rish yoki eshitish emas, balki shaxsning ichki kechinmalari bilan bog'liq murakkab psixologik jarayondir. Maqolada e'tibor, idrok, emotsiya, fantaziya, empatiya kabi omillarning san'at asarini tushunish va baholashdagi roli tushuntiriladi. Shuningdek, har bir odamning estetik didi turlicha shakllanishi, bu esa san'atni turlicha qabul qilishga olib kelishi haqida izoh beriladi.

Kalit so'zlar: san'at, psixologiya, idrok, emotsiya, estetik did, tasavvur, empatiya, assotsiatsiya, shaxsiy tajriba, qabul qilish jarayoni.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ В ПРОЦЕССЕ ВОСПРИЯТИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИСКУССТВА

Аннотация: В данной статье рассматриваются психологические механизмы, действующие в процессе восприятия произведений искусства в сознании человека. При восприятии таких видов искусства, как живопись, музыка, литература или скульптура, человек опирается не только на внешние проявления, но и на внутренние ощущения, переживания, память и ассоциативные процессы мышления. Восприятие произведения искусства — это не просто зрительное или слуховое восприятие, а сложный психологический процесс, связанный с внутренними переживаниями человека. В статье объясняется роль таких факторов, как внимание, восприятие, эмоции, фантазия, эмпатия, в понимании и оценке произведения искусства. Также объясняется различное формирование эстетического вкуса у каждого человека, что приводит к разному восприятию искусства.

Ключевые слова: искусство, психология, восприятие, эмоция, эстетический вкус, воображение, эмпатия, ассоциация, личный опыт, процесс восприятия.

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS IN THE PROCESS OF PERCEIVING WORKS OF ART

Abstract: This article sheds light on the psychological mechanisms that operate in the process of perceiving works of art in the human mind. When a person perceives such types of art as painting, music, literature or sculpture, he relies not only on external appearance, but also on internal feelings, experiences, memory and associative thinking processes. Perceiving a work of art is not a simple sight or hearing, but a complex psychological process associated with the inner experiences of a person. The article explains the role of factors such as attention, perception, emotion, fantasy, empathy in understanding and evaluating a work of art. It also explains the different formation of aesthetic taste in each person, which leads to different perception of art.

Keywords: art, psychology, perception, emotion, aesthetic taste, imagination, empathy, association, personal experience, perception process.

San'at inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat ko'ngilochar vosita, balki shaxsning ma'naviy dunyosini kengaytiruvchi kuchli psixologik omildir. Har bir inson san'at asarini o'ziga xos tarzda qabul qiladi: kimdadir rasm iliq tuyg'ular uyg'otadi, boshqada esa musiqa ichki xotiralarni esga soladi. Bu farq psixologik mexanizmlarning turlicha ishlashi bilan bog'liq.

San'atni idrok qilishning psixologik asoslari

Idrok (persepsiya) jarayoni:

Idrok san'at bilan birinchi to'qnashuv darajasi hisoblanadi. Inson rasmga qaraganda ranglar, shakllar, yorug'lik-soya o'yinlari yoki musiqani eshitganda ritm va ohangni birinchi bo'lib sezadi. Ammo idrok hech qachon neytral bo'lmaydi — u shaxsning oldingi tajribalariga tayanadi.

Hissiyot va emotsiyalar:

San'atning eng kuchli ta'sir mexanizmlaridan biri bu — emotsiyadir. Musiqa qayg'u yoki quvonch uyg'otsa, adabiy asar o'quvchini qahramon bilan birga kechinmaga olib kiradi. Emotsiya san'atning mazmunini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

Tasavvur (fantaziya) Tasavvur san'at bilan ishlashda faol mexanizmdir. Rasmga qaraganda bo'sh joylarni to'ldirish, musiqa tinglanganda voqeani tasavvur qilish — bularning barchasi aynan fantaziya yordamida sodir bo'ladi.

Assotsiatsiyalar:

San'at asari odamda oldingi xotiralar yoki shaxsiy tajribalar bilan bog'liq obrazlarni uyg'otadi. Masalan, bolalikdagi bir joyni eslatadigan rasm insonda iliq his uyg'otishi mumkin.

Empatiya:

Adabiyot, kino yoki teatrda qahramon his qilayotgan tuyg'ularni o'zida his qilish — empatiya orqali sodir bo'ladi. Empatiya san'atni chuqur anglashning asosiy elementidir.

Estetik did:

San'atni qabul qilish har bir odamda turlicha. Bu shaxsning estetik didi, tarbiyasi, madaniyati va shaxsiy dunyoqarashiga bog'liq.

Xulosa qilib aytadigan bolsak san'at asarlarini qabul qilish jarayoni inson ruhiy olamining eng nozik qatlamlari bilan chambarchas bog'langan murakkab mexanizmdir. Rasmga qaraganimizda, musiqa tinglaganimizda yoki badiiy matn o'qiganimizda biz faqat ko'zimiz yoki qulog'imiz orqali ma'lumot olmaymiz — balki ko'nglimiz, xotiramiz, tasavvurimiz va ichki dunyomiz bilan ham suhbatga kirishamiz. San'at inson ruhiga ta'sir etuvchi noyob til bo'lib, u so'zsiz, tovushsiz yoki harakatsiz ham chuqur ma'noni yetkazishi mumkin. Estetik did sekin-asta shakllanadi va insonning san'atga munosabatini belgilaydi. San'at asarini tushunish va his qilish jarayoni idrok, emotsiya, assotsiatsiya, tasavvur, empatiya kabi psixologik komponentlarning uyg'unlashuvi orqali yuzaga keladi. Insonning hayotiy tajribasi, madaniy saviyasi, tarbiyasi va estetik didi esa san'atni qanday qabul qilishini belgilovchi omillardir. Shu bois har bir inson bir xil asarni turlicha talqin qiladi — bu san'atning jozibasi va o'ziga xos go'zalligi ham shundadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziyev E. "Odam psixologiyasi".— Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2010.
2. Xudoyberdiyev A. "Psixologiya asoslari". – Toshkent, 2015.
3. A. Arnheim. "Art and Visual Perception". University of California Press, 1974.
4. L.S. Vygotskiy. "Psixologiya iskusstva". – Moskva, 1997.
5. Z. Freyd. "San'at psixologiyasi haqida maqolalar". – Moskva, 1990.